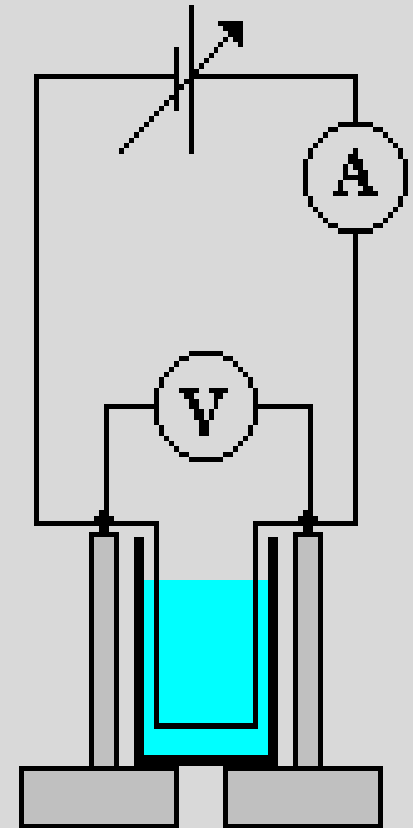
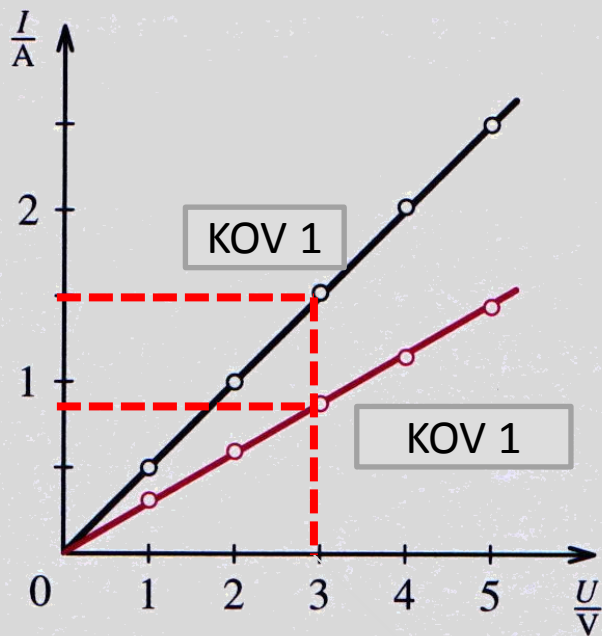

3. ELEKTRICKÝ PROUD V KOVECH

3. 1. ELEKTRICKÝ ODPOR KOVOVÉHO VODIČE, OHMŮV ZÁKON PRO ČÁST OBVODU

- v kovech je elektrický proud tvořen usměrněným pohybem elektronů
- regulovatelný zdroj U
- vodič je ochlazován, (destilovaná voda, olej) teplota se během pokusu nemění
- napětí zdroje zvětšujeme
- proud je přímo úměrný napětí $I \sim U$

Voltampérová charakteristika graf závislosti I na U (při konstantní teplotě)

$$U_1 = U_2$$

$$I_1 > I_2$$

$$R_1 < R_2$$

Ohmův zákon 1826 – Georg Simon Ohm

Pokud má kovový vodič stálou teplotu,
je proud procházející vodičem
přímo úměrný napětí mezi konci vodiče.

$$R = \frac{U}{I}$$

**Elektrický odpor
(resistance) R**

$$R = \frac{U}{I}$$

$$[R] = V \cdot A^{-1} = \Omega$$

ohm

**Elektrická vodivost
G**

$$G = \frac{I}{U} = \frac{1}{R}$$

$$[G] = A \cdot V^{-1} = S$$

siemens

Elektrický odpor R je závislý na:

materiálu ρ (MFCHT)

délce vodiče l

průřezu vodiče S .

$$R = \rho \frac{l}{S}$$

ρ – měrný elektrický odpor
(rezistivita)

$$\rho = R \frac{S}{l}$$

$$[\rho] = \Omega \cdot m$$

χ – měrná elektrická vodivost
(konduktivita)

$$\chi = \frac{1}{\rho}$$

$$\chi = \Omega^{-1} \cdot m^{-1}$$

$$\chi = S \cdot m^{-1}$$

3. 2. ZÁVISLOST ODPORU KOVOVÉHO VODIČE NA TEPLOTĚ

α **teplotní součinitel elektrického odporu** $[\alpha] = \text{K}^{-1}$

R odpor při teplotě t

R_1 odpor při teplotě t_1

Odpor i měrný elektrický odpor roste s rostoucí teplotou lineárně.

$$R = R_1 (1 + \alpha \Delta t)$$

$$\rho = \rho_1 (1 + \alpha \Delta t)$$

$$\Delta t = t - t_1$$

Při velmi nízkých teplotách $T \rightarrow 0 \text{ K}$

klesá odpor některých látek (Hg) na neměřitelnou hodnotu.

Tento jev se nazývá **supravodivost**.

3. 3. MODEL VEDENÍ ELEKTRICKÉHO PROUDU V KOVOVÉM VODIČI

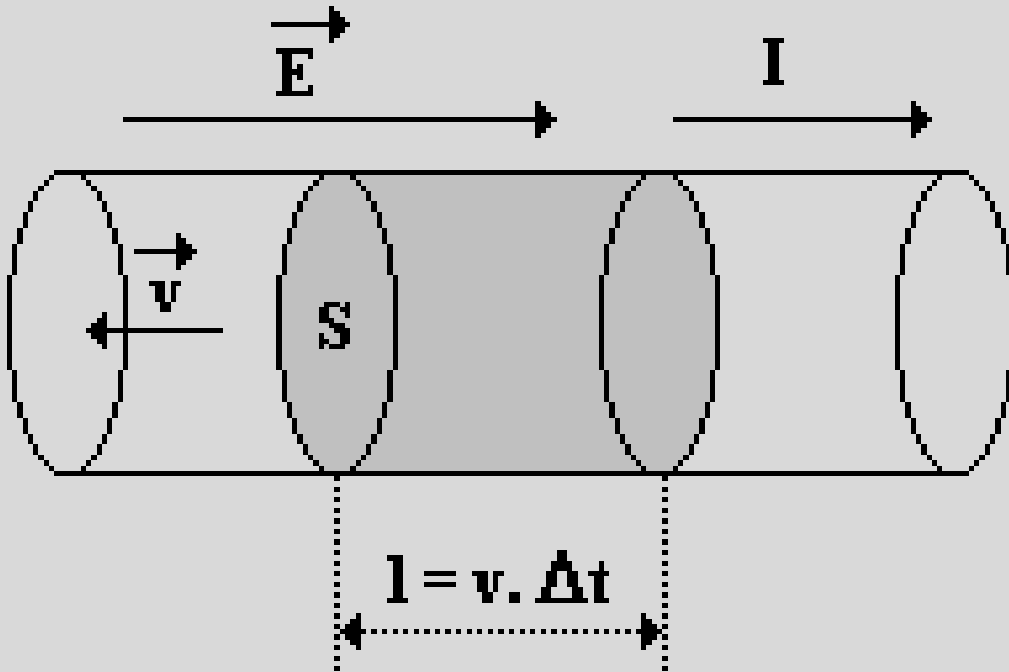
- **Elektronová vodivost** kovů je vlastnost kovů vést elektrický proud prostřednictvím volných elektronů.
- **Vodivostní elektrony** jsou volné elektrony, které se chaoticky pohybují mezi + ionty krystalové mřížky (tzv. elektronový plyn), střední rychlost je $10^5 - 10^6 \text{ m.s}^{-1}$.
- **Unášivý pohyb** vodivostních elektronů nastává, připojíme-li kovový vodič ke zdroji el. napětí. Unášivá (driftová) rychlost je velmi malá 1 mms^{-1} .
- Nepravidelnosti krystalické mřížky brzdí uspořádaný pohyb elektronů a projevují se navenek jako odpor vodiče.

Na každý elektron působí elektrická síla:

$$\vec{F}_e = -e\vec{E}$$

Hustota vodivostních elektronů:

$$N_V = \frac{N}{V} \Rightarrow N = N_V \cdot V$$

$$N_V = \frac{N\rho}{m} = \frac{N\rho}{NA_r m_u} = \frac{\rho}{A_r m_u}$$

$$\Delta Q = N \cdot e$$

$$\Delta Q = N_V \cdot V \cdot e$$

$$\Delta Q = N_V \cdot S \cdot l \cdot e$$

$$\Delta Q = N_V \cdot S \cdot v \cdot \Delta t \cdot e$$

Skutečnost, že po zapnutí vypínače se okamžitě rozsvítí žárovka, je způsobena tím, že se elektrony začnou pohybovat všechny najednou.

$$I = \frac{\Delta Q}{\Delta t} = N_V \cdot S \cdot v \cdot e$$

Počet vodivostních elektronů je srovnatelný s počtem atomů.

Př.: měď

$$N_V = \frac{\rho_{Cu}}{A_r m_u} = \frac{8930}{63,5 \cdot 1,66 \cdot 10^{-27}} = 8,5 \cdot 10^{28} m^{-3}$$

Proudová hustota:

$$\frac{I}{S} = 2,5 A \cdot mm^{-2} = 2,5 \cdot 10^{-6} A \cdot m^{-2}$$

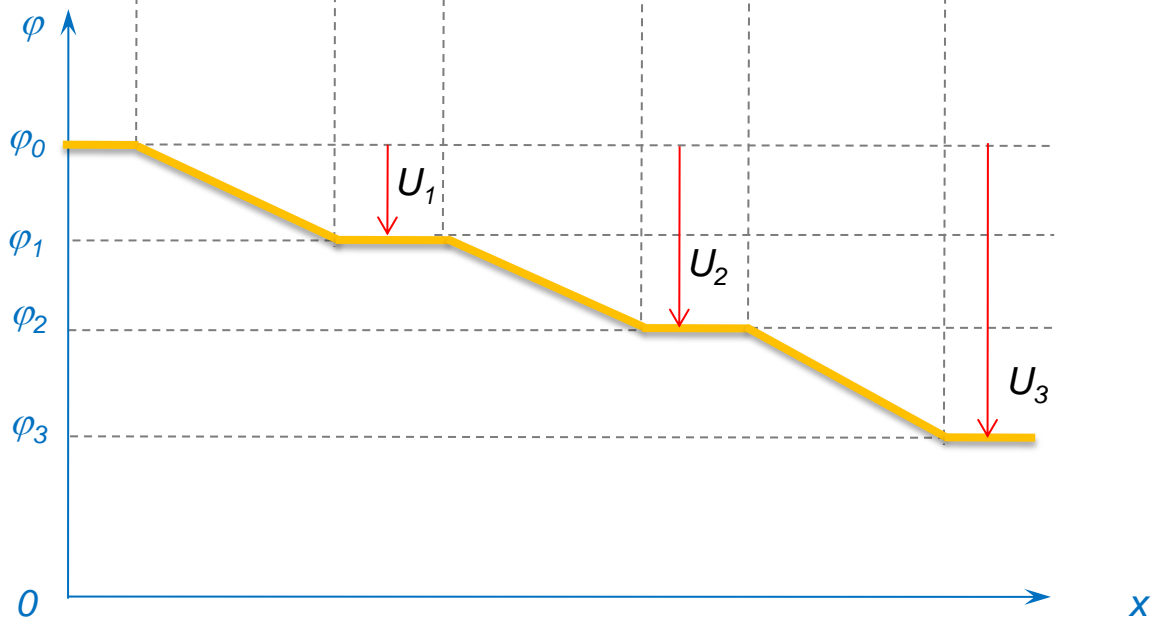
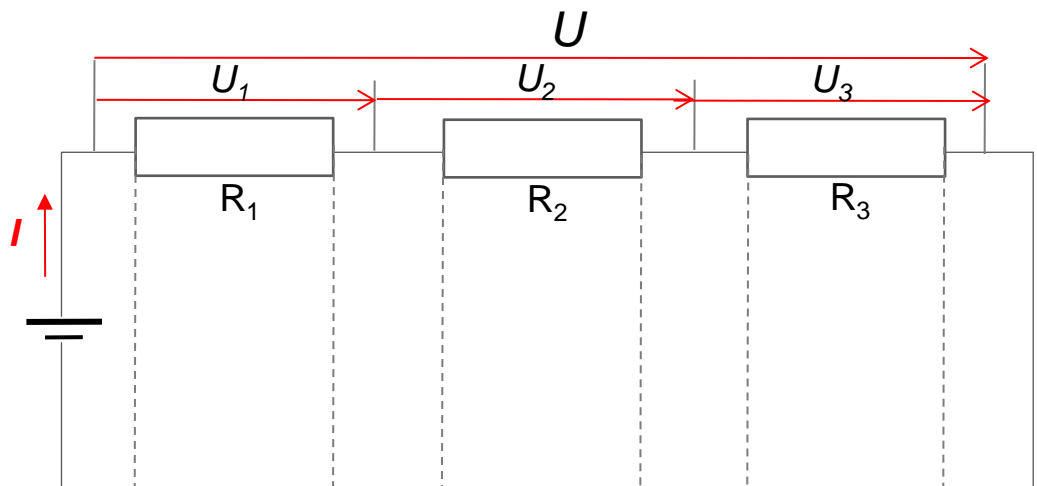
$$I = \frac{\Delta Q}{\Delta t} = N_V \cdot S \cdot v \cdot e \Rightarrow$$

$$v = \frac{I}{N_V \cdot S \cdot e} = \frac{I}{S} \cdot \frac{1}{N_V \cdot e}$$

$$v = 2,5 \cdot 10^{-6} \cdot \frac{1}{8,5 \cdot 10^{28} \cdot 1,602 \cdot 10^{-27}} m \cdot s^{-1}$$

$$v = 1,8 \cdot 10^{-4} m \cdot s^{-1}$$

3. 4. SPOJOVÁNÍ REZISTORŮ - Sériové zapojení

3. 4. SPOJOVÁNÍ REZISTORŮ

- všemi odpory prochází stejný proud I
- celkové napětí je rovno součtu jednotlivých napětí

$$U = U_1 + U_2 + U_3$$

$$RI = R_1I + R_2I + R_3I$$

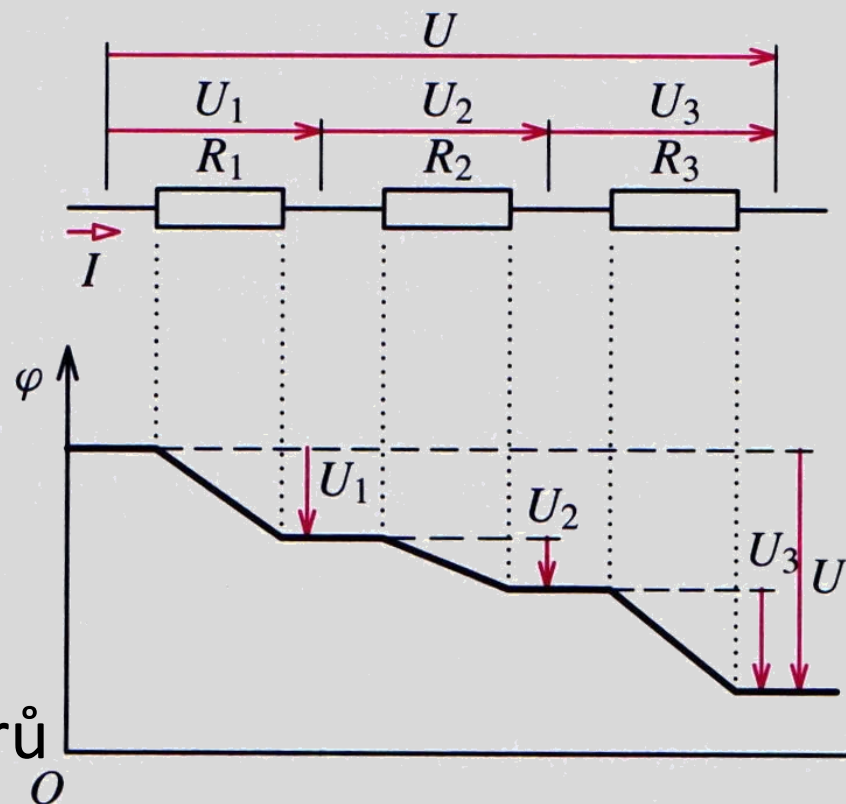
$$R = R_1 + R_2 + R_3$$

- celkové napětí se rozdělí v poměru jednotlivých odporů

$$U : U_1 : U_2 : U_3 = R : R_1 : R_2 : R_3$$

- na rezistorech dochází k poklesu elektrického potenciálu

Sériové zapojení

- na všech odporech je stejné napětí
- celkový proud je roven součtu proudů procházejících rezistory

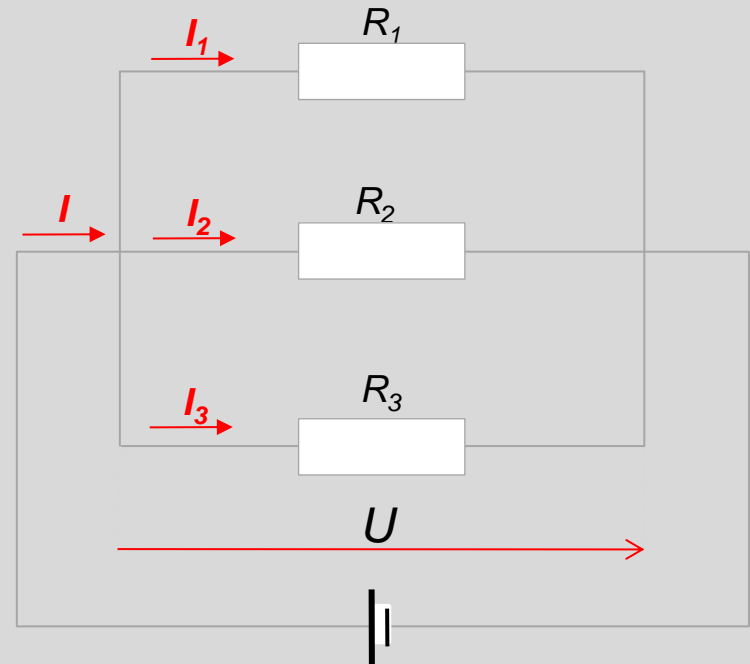
$$I = I_1 + I_2 + I_3$$

$$\frac{U}{R} = \frac{U}{R_1} + \frac{U}{R_2} + \frac{U}{R_3}$$

$$\frac{1}{R} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_3}$$

- celkový proud se rozdělí v obráceném poměru jednotlivých odporů

Paralelní zapojení

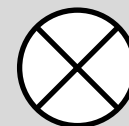
$$I : I_1 : I_2 : I_3 = \frac{1}{R} : \frac{1}{R_1} : \frac{1}{R_2} : \frac{1}{R_3}$$

vodič

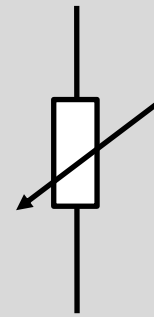
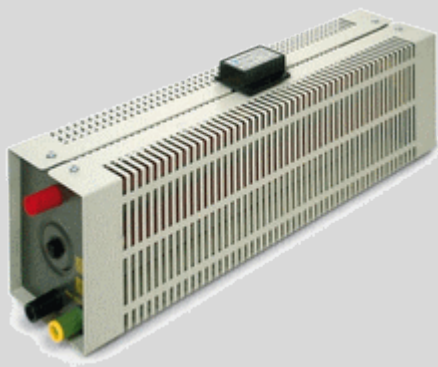
žárovka

rezistor - pasivní
elektrotechnická
součástka

reostat, potenciometr

Př.1: Paralelní zapojení

$$R_1 = 40 \, \Omega$$

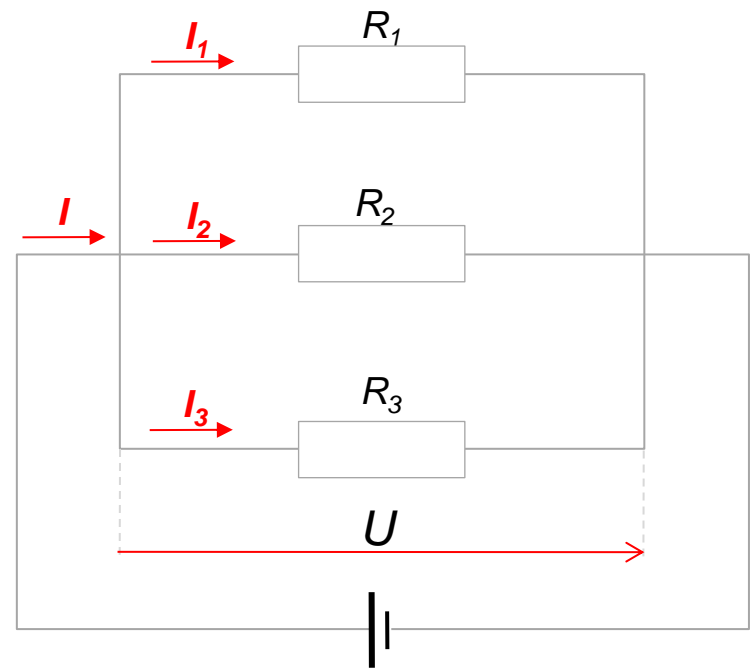
$$R_2 = 50 \, \Omega$$

$$R_3 = 20 \, \Omega$$

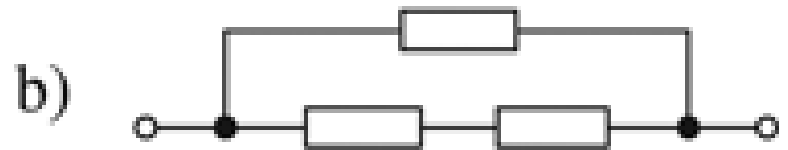
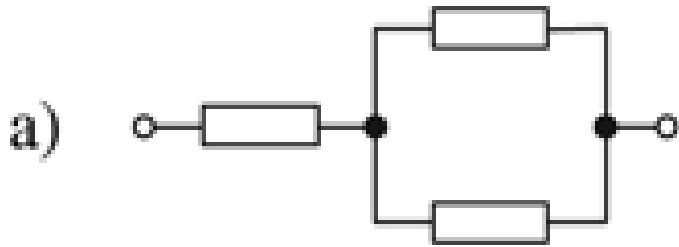
$$U = 20 \, \text{V}$$

1. vyznačte směry proudů
2. vypočítejte celkový odpor
3. určete jaké napětí je na rezistoru č. 1, 2, 3
4. určete, jaký proud protéká rezistorem č. 1, 2, 3

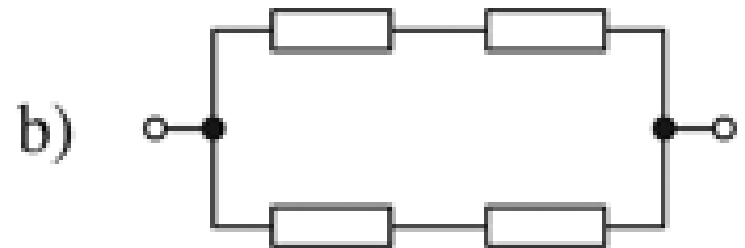
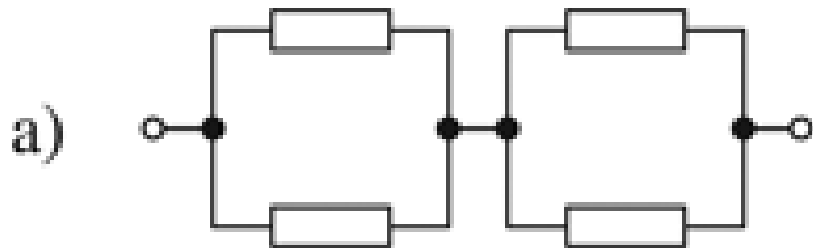
Př. 2: Sériové zapojení

5.139 Tři stejné rezistory jsou spojeny dvojím způsobem.
Určete odpory obvodů.

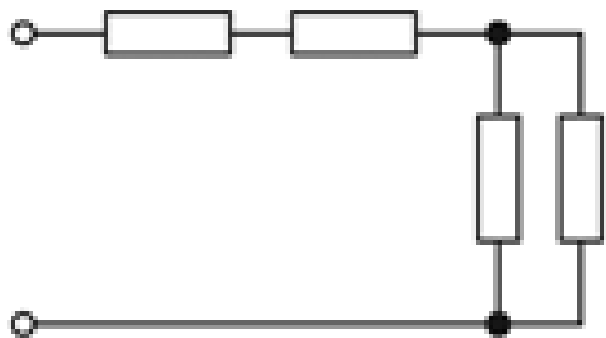

5.140 Čtyři stejné rezistory jsou spojeny dvojím způsobem.
Určete odpory obvodů.

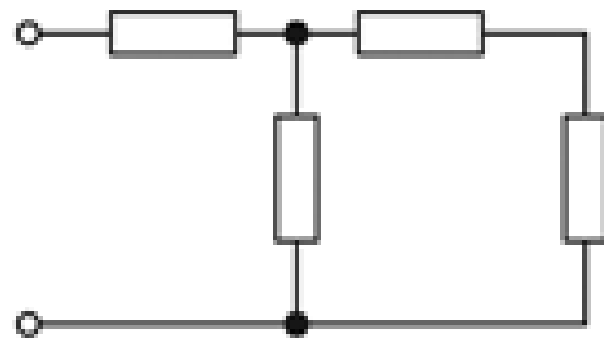

5.141 Čtyři stejné rezistory jsou spojeny dvojím způsobem.
Určete, při kterém spojení má obvod větší celkový odpor.

A)

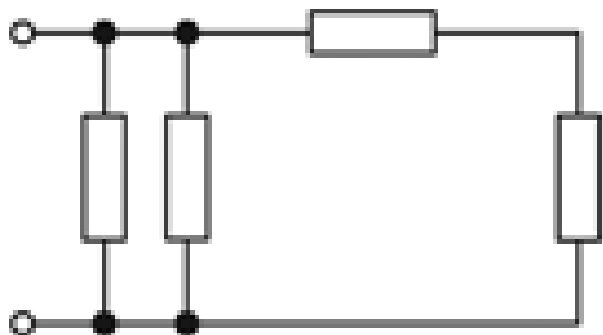

b)

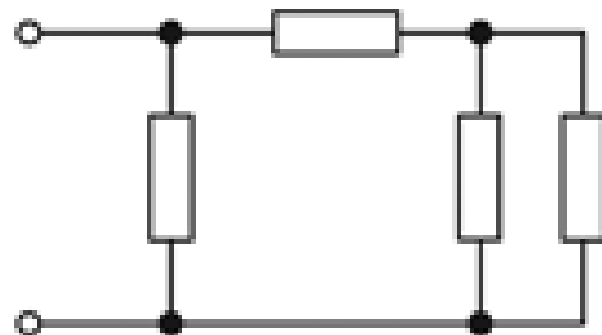

B)

a)

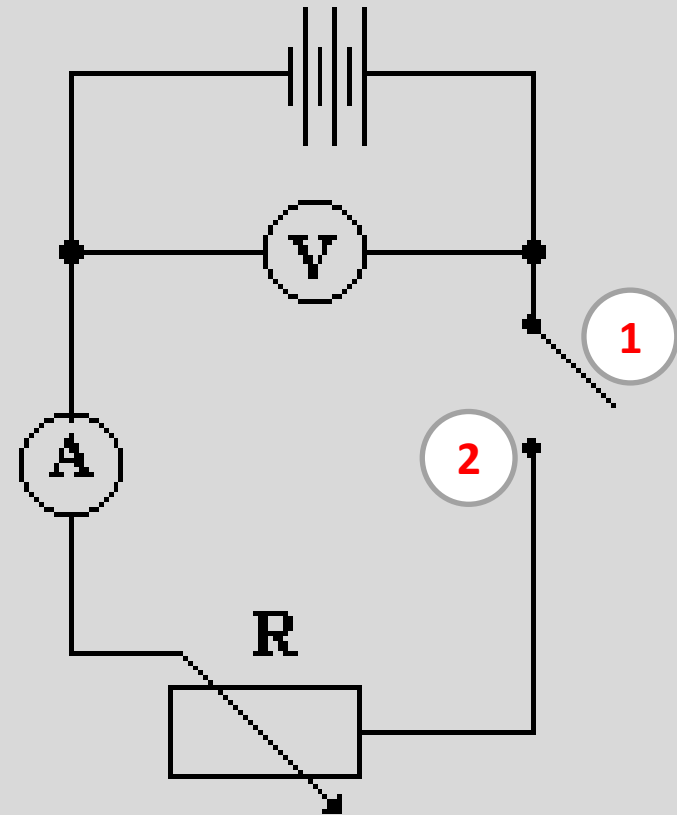
b)

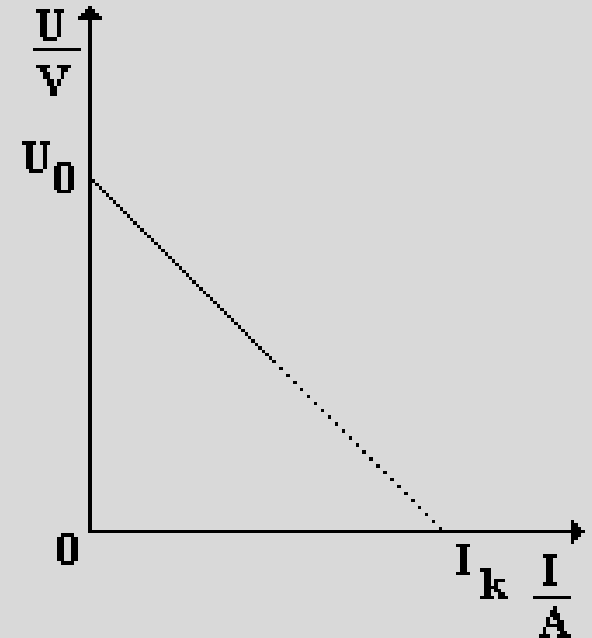
3. 5. ZATĚŽOVACÍ CHARAKTERISTIKA ZDROJE, OHMŮV ZÁKON PRO UZAVŘENÝ OBVOD

1. na odpojeném nezatíženém zdroji naměříme elektromotorické napětí $U_e = U_0$
  2. na zatíženém zdroji naměříme svorkové napětí U
- zmenšováním odporu R na reostatu zvětšujeme proud v obvodu
  - měříme svorkové napětí

zatěžovací charakteristika zdroje

- graf závislosti
svorkového napětí
na odebíraném proudu
- má lineární průběh

Baterie se chová jako by byla složena

- z ideálního zdroje s konstantním napětím U_e
- z rezistoru o odporu R_i , tzv. vnitřní odpor zdroje.

Úbytek napětí

na vnitřním odporu je $U_e - U = R_i I$

Pro elektromotorické napětí

$$\begin{aligned}U_e &= U + R_i I \\U_e &= RI + R_i I \\U_e &= (R + R_i) I\end{aligned}$$

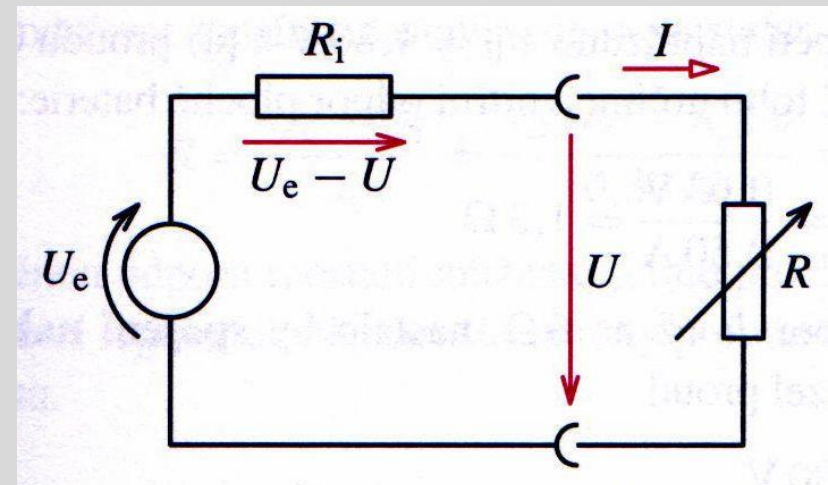
Uzavřený elektrický obvod se skládá z

- **vnější části** (rezistory, vodiče, spotřebiče) s vnějším odporem **R**
- **vnitřní části** (vodivý prostor mezi póly uvnitř zdroje) s vnitřním odporem **R_i**

$$I = \frac{U_e}{R + R_i}$$

Ohmův zákon pro uzavřený obvod

Proud v uzavřeném obvodu je roven podílu elektromotorického napětí a celkového odporu $R + R_i$.

Spojení nakrátko (zkrat)

spojení svorek přímo

$$U_e - U = R_i I$$

$$U_e - RI = R_i I$$

R_i – je malé

$$R = 0 \Rightarrow U = 0$$

I_z – zkratový proud
je velmi velký

$$U_e = R_i I$$

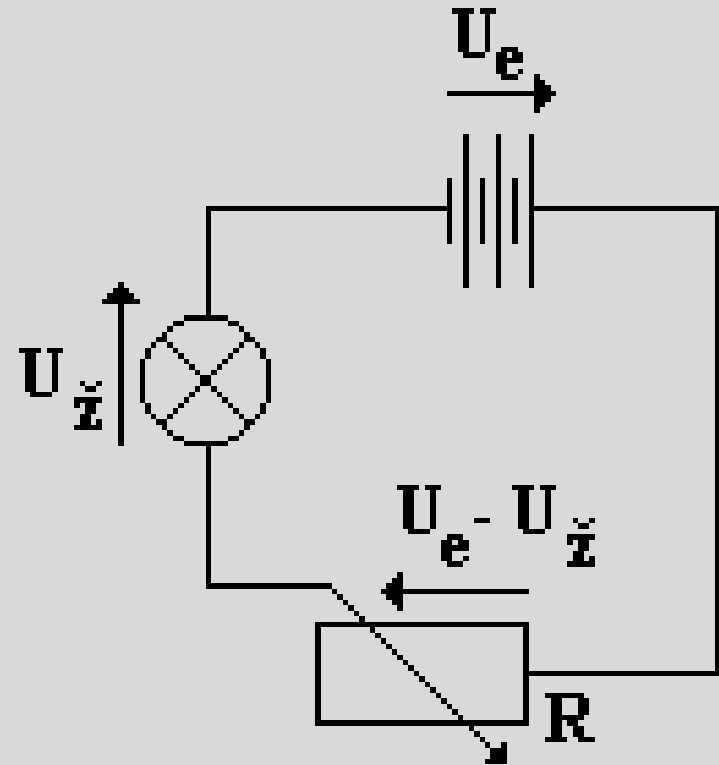
$$I_z = \frac{U_e}{R_i}$$

Pojistky a jističe při zkratu, tedy při překročení určité hodnoty proudu, přeruší obvod.

3. 6. SÉRIOVĚ A PARALELNĚ SPOJENÉ OBVODY

Regulace proudu a napětí reostatem

- zapojujeme ho se spotřebičem sériově jedním koncem pevného vodiče a jezdcem
- změnou odporu reostatu regulujeme proud procházející obvodem
- nejmenších hodnot proudu dosáhneme při plném odporu reostatu
- proud procházející žárovkou

$$I = \frac{U_e - U_{\text{ž}}}{R}$$

Regulace proudu a napětí potenciometrem

- **Potenciometrem** lze regulovat napětí na spotřebiči od nulové hodnoty.
- Obvod je kombinací sériového a paralelního spojení rezistorů.
- Celkový odpor potenciometru je

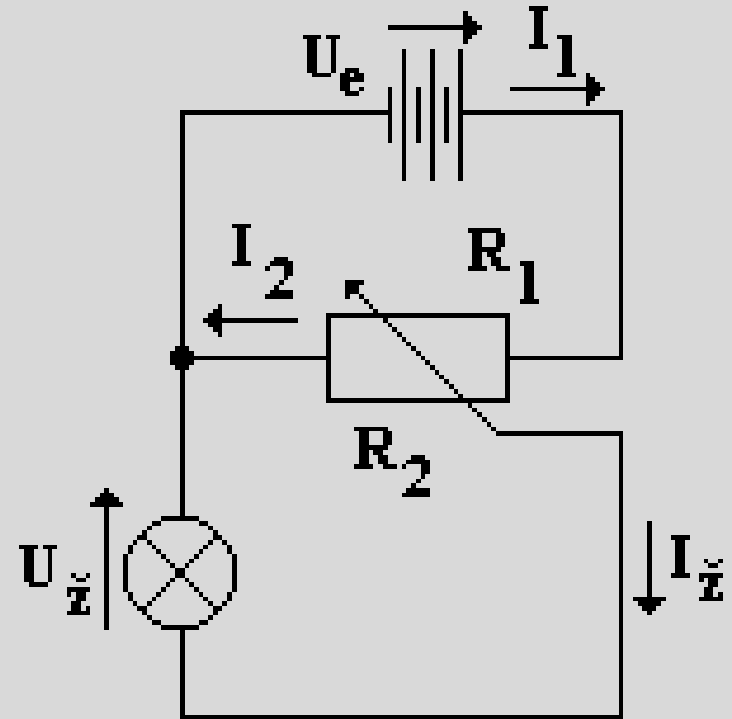
$$R_p = R_1 + R_2$$

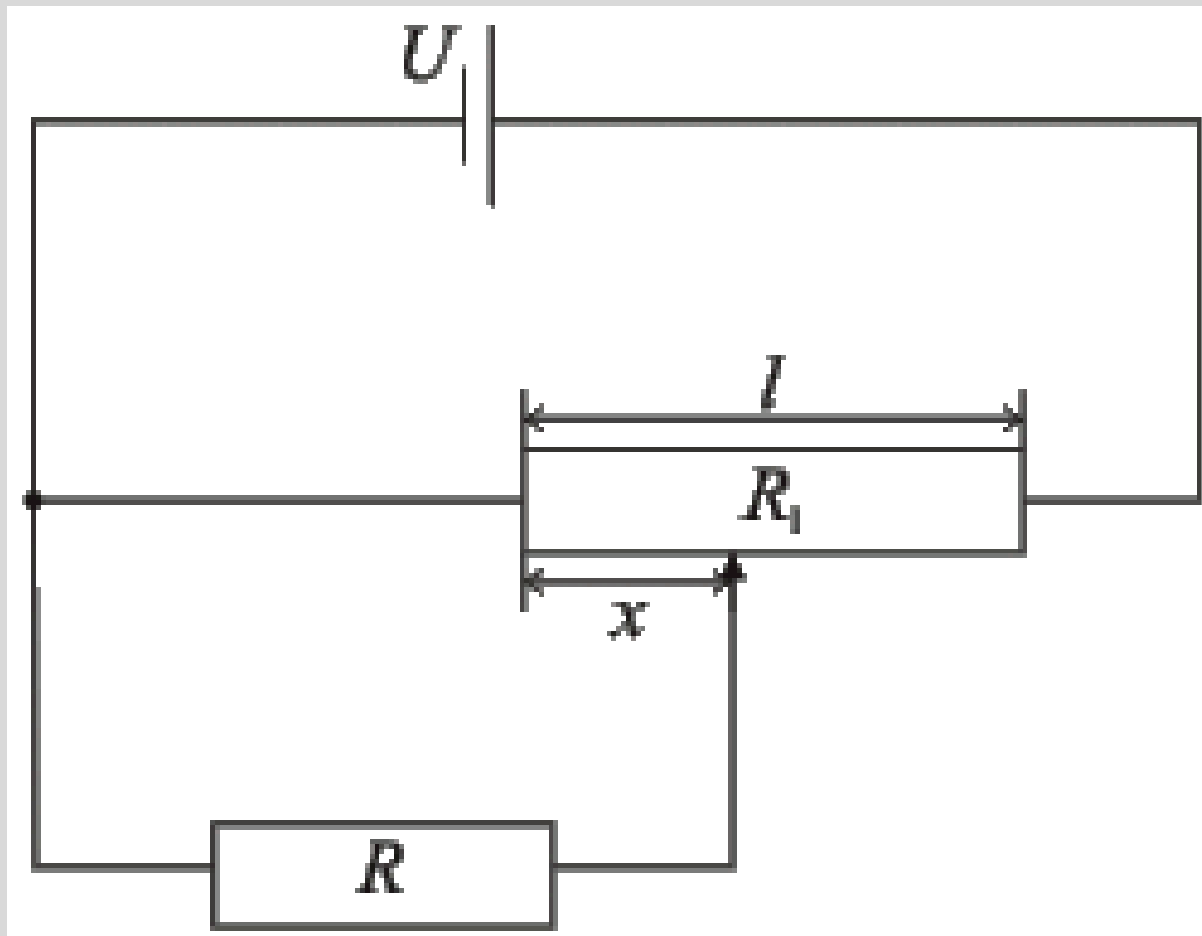
- Zapojení potenciometru se též říká **dělič napětí**, protože rozděluje **elektromotorické napětí** zdroje na dvě části.

- Platí

$$I_2 = \frac{U_{\check{z}}}{R_2} \quad I_1 = I_{\check{z}} + I_2 = I_{\check{z}} + \frac{U_{\check{z}}}{R_2} \quad U_e - U_{\check{z}} = R_1 I_1 = (R_p - R_2) \cdot \left(I_{\check{z}} + \frac{U_{\check{z}}}{R_2} \right)$$

- Odtud je již možné určit odpor R_2 (vyřešením kvadratické rovnice) a tak zjistit nastavení potenciometru

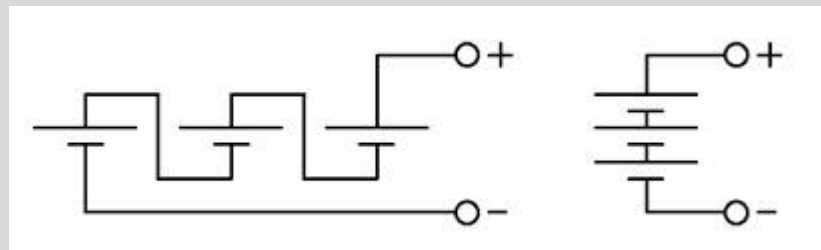
Obvod je kombinací sériového a paralelního spojení rezistorů.

Spojování zdrojů napětí

Větší napětí získáme **sériovým spojením zdrojů**.

$$U_e = U_{e1} + U_{e2} + U_{e3}$$

Všemi zdroji prochází stejný proud.

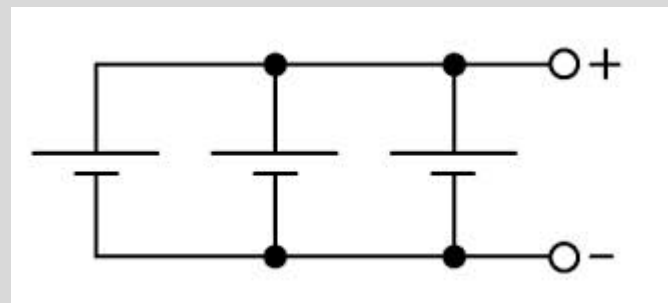
Větší proud získáme **paralelním spojením zdrojů**.

$$I = I_1 + I_2 + I_3$$

Spojujeme jen zdroje o stejném napětí U_e .

Výsledné napětí je stejné jako jednoho zdroje.

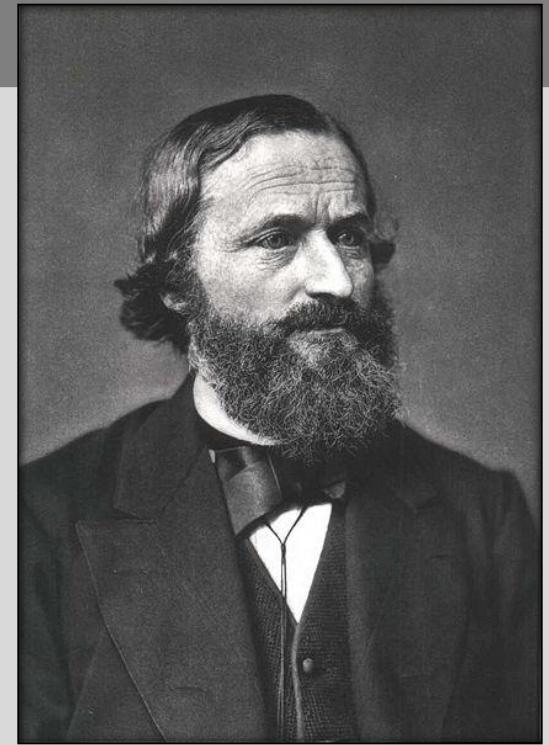
Jedním vodičem spojíme + póly,
druhým vodičem - póly

3. 7. KIRCHHOFFOVY ZÁKONY

německý fyzik
Gustav Robert
KIRCHHOFF
1824 – 1887

elektrická síť – složitější elektrický obvod s více rezistory i zdroji napětí

uzel sítě – je místo, kde se vodivě stýkají alespoň tři vodiče

větev – vodivé spojení sousedních uzlů

1. Kirchhoffův zákon

je formulován pro **uzel** elektrické sítě a je důsledkem zákona zachování elektrického náboje.

Algebraický součet proudů v uzlu je nulový.

Stýká-li se v uzlu n větví, pak platí:

$$\sum_{k=1}^n I_k = 0$$

Jinými slovy:

Částice s nábojem nemohou v uzlu vzniknout ani zaniknout.

Proud, který do uzlu přiteče, z něj musí také odtéct.

2. Kirchhoffův zákon

je formulován pro **jednoduchou smyčku elektrické sítě** a je důsledkem **zákona zachování energie**.

Součet úbytků napětí na rezistorech je v uzavřené smyčce stejný jako součet elektromotorických napětí zdrojů.

n rezistorů, m zdrojů

$$\sum_{k=1}^n R_k I_k = \sum_{j=1}^m U_{ej}$$

Jinými slovy:

celkový součet změn elektrického potenciálu v uzavřené smyčce je nulový.

Postup

- vyznačíme a označíme uzly
- zvolíme označení a směr proudů v jednotlivých větvích (libovolně)
- zvolíme a vyznačíme směr postupu v jednotlivých smyčkách (libovolně)
- zapíšeme rovnici pro 1. Kirchhoffův zákon
  - proud, který do uzlu vtéká, má kladné znaménko
  - proud, který vytéká záporné
- zapíšeme rovnici pro 2. Kirchhoffův zákon:
  - je-li směr proudu v daném rezistoru totožný se směrem postupu, má úbytek napětí na tomto rezistoru kladné znaménko,
  - v opačném případě je znaménko úbytku napětí na rezistoru záporné;
  - „narazíme-li“ při postupu na kladný pól zdroje, má elektromotorické napětí tohoto zdroje kladné znaménko,
  - „narazíme-li“ na záporný pól zdroje, má znaménko záporné
- pravá strana rovnice je nulová
- sestavíme-li více rovnic, než je počet neznámých, můžeme některou rovnicí vynechat

3. 8. ELEKTRICKÁ PRÁCE A VÝKON V OBVODU STEJNOSMĚRNÉHO PROUDU

Při přenesení náboje Q ve vnější části elektrického obvodu mezi svorkami zdroje o svorkovém napětí U vykonají síly elektrického pole práci $\rightarrow$

- Je-li proud v obvodu konstantní, platí $Q = I \cdot t$
- Má-li vnější část obvodu odpor R , platí $U = R \cdot I$
- **Joulovo teplo Q_j** – je energie (teplo) přenesená průchodem proudu (změna VE vodičů se projeví zvýšením teploty).
- Pokud nedochází zároveň k jiným přeměnám elektrické energie, (např. na chemickou, mechanickou) je Joulovo teplo rovno **elektrické práci**: $Q_j = W$.

$$W = UQ$$

$$W = UI t$$

$$W = RI^2 t$$

$$W = \frac{U^2}{R} t$$

$$[W] = J$$

Výkon elektrického proudu ve spotřebiči o odporu R

= práci, kterou spotřebič vykoná za 1 s

Účinnost spotřebiče

P – výkon spotřebiče

P_0 – příkon spotřebiče

$$P_0 = U_e I$$

$$P = \frac{W}{t} = UI$$

$$P = RI^2 = \frac{U^2}{R}$$

$$[P] = W$$

Účinnost přeměny energie v elektrickém obvodu

R – odpor vnější části

R_i – odpor zdroje

$$W_z = U_e Q$$

Účinnost je tím větší,

čím menší je R_i zdroje

v porovnání s R spotřebiče.

$$\eta = \frac{P}{P_0} = \frac{W}{W_z} = \frac{UQ}{U_e Q} = \frac{U}{U_e} = \frac{R}{R + R_i}$$

Takto definovaná účinnost udává, jaká část celkové energie produkované zdrojem napětí se dostane do vnější části obvodu - tj. ke spotřebiči.

Neříká nic o účinnosti přeměny energie v samotném spotřebiči.

Graf závislosti elektrického výkonu na proudu v obvodu. (Zatěžovací charakteristika zdroje.)

Z grafu je vidět, že maximálního výkonu dosáhneme, když

